

ПОХОДЖЕННЯ ДВОРЯНСЬКОГО РОДУ СКАДОВСЬКИХ

У статті досліджено походження роду Скадовських, шлях представників роду до отримання російського дворянства. Показано, що перші візити Скадовських до Південної України були пов'язані з торгівельною діяльністю. Виокремлено основні етапи інтеграції представників родини, зокрема Якова Яковича та Балтазара Балтазаровича, до південноукраїнського дворянства: перебування на російській службі, придбання нерухомості, оформлення російського дворянства. Також було доведено, що історія нобілітації роду Скадовських була досить типовою для того часу: представники роду жодного разу не отримали негативного рішення, оскільки мали достатні підстави для підтвердження свого статусу. Проте, на відміну від дворянських родин, передусім тих, що на момент оселення на Півдні вже належали до дворянства, Скадовські мали обмежені можливості. Тому їх шлях до успіху залежав від підприємницьких вмінь та здібності реагувати на виклики часу.

Ключові слова: рід Скадовських, південноукраїнське дворянство, заселення Південної України, нобілітація, польська шляхта, генеалогія

Почали вивчати походження роду Скадовських в його нащадки. Перші родоводи були складені на початку 1990-х рр. Генеалогічну схему таврійської гілки розробив Борис Сергійович Скадовський (14 березня 1921–20 квітня 2010), однак походженню роду у його розвідках приділено доволі мало уваги. Він згадував, що прадід приїхав із Польщі та був католиком [22]. Також Б. С. Скадовський вважав, що рід мав і українське коріння, оскільки засновник таврійської гілки роду Яків Якович одружився «з українкою Марією Кващенко» [4].

Нащадок херсонської гілки роду Марина Миколаївна Строганова (6 травня 1935–26 липня 2016) є автором найповнішої схеми родоводу [24], до якої входить 10 поколінь Скадовських (до сьогодні) і 27 осіб чоловічої статі. У родовідній схемі М. М. Строганової подані приблизні дати та місця народження перших Скадовських. До генеалогічної схеми автор вписала 82 представників 5 поколінь, життя і діяльність яких пов'язані з Південною Україною. В останній роботі, що була видана посмертно, М. Строганова походженню роду приділила окремий підрозділ [25]. Однак до сьогодні ця книга, на жаль, відсутня в українських бібліотеках.

За місцем служби і отримання маєтків засновників гілок, виокремлюють херсонську і таврійську гілки роду, подеколи застосовують поділ на правобережну та лівобережну гілки відповідно. Нині нащадки роду проживають у Росії та Румунії. До початку 1990-х рр. представники обох гілок роду не знали про наявність родинного зв'язку між гілками.

У архівних джерелах відомості про походження роду представлені фрагментарно. Гербовники XVI–XVIII ст. не згадують Скадовських, зокрема вони не увійшли до відомого видання С. Уруського [29, с. 49-50]. Разом з тим, представники родини потрапили до найбільш популярного свого часу гербовника К. Несецького [28]. Оскільки представники родини до кінця XVIII ст. не володіли нерухомістю, то ускладнюється пошук даних про їхню діяльність, освітній та майновий стан на етапі заснування роду.

Перші зафіксовані відомості про представників роду знаходимо в документах на отримання російського дворянства. Згідно з ними, засновником роду є Іван (Jan) Скодовський. Народився він, ймовірно, у 1700 р. У джерелах він згадується уже як «благородний» [9, арк. 247]. Сином Івана був Балтазар (1725–невідом.). Балтазар Іванович мав двох синів: Якова [Jakob] (нар. в 1750 р.) і Балтазара (1752–1814) [17, арк. 12; 9, арк. 245]. Яків Балтазарович мав сина Якова. Власне імена, котрі носили перші представники роду, ми неодноразово зустрічаємо і у наступних поколіннях.

Початково Скадовські проживали на території Радомишльського повіту. У середині XVIII століття місто слугувало однією з резиденцій київських унійних митрополитів, а після Третього поділу Речі Посполитої Радомишль став повітовим містом Волинської губернії, з 1797 р. – Київської губернії [3]. Саме повітові збори цього міста розглядали питання про отримання Скадовськими дворянства.

Родина належала до гербу «Доленга» (польск. Dołęga, Dołęga, Dolega) [8, арк. 2, 3], який відносять до гербів великолитовської шляхти [5]. Оригінал гербу знаходиться в Російському державному історичному архіві і має такий опис: «В лазурном щите, увенчанная золотым, о широких концах, крестом серебряная подкова, сопровождаемая внутри такою же опрокинутою стрелою. Щит увенчан Дворянским коронованным шлемом. Нашлемник: черное крыло коршуна, пронизанное в пояс серебряною стрелою. Намет: справа лазоревый с серебром, слева – лазоревый с золотом».

Польська геральдична традиція передбачає, що один герб може належити декільком родам [26]. Так, до гербу «Доленга» відносилися Ходаківські, Цешковські, Домбровські, Доленговські, Дзедзицькі, Дзюбинські, Єміновичі, Гізінські, Грабовські, Грабські, Ясенські, Єржмановські, Каліцькі, Кам'янські, Косковські, Коссовські, Ковалевські, Лясоцькі, Левандовські, Мазовецькі, Нестеровичі, Осецькі, Оссовські, Проневичі, Складовські, Слуцькі, Щепанські та ін.

У 1889 році Сергій Балтазарович клопотав про утвердження родинного гербу [8, арк. 1]. 26 грудня 1913 року герб Доленга «пожалували» Скадовським. Герб роду також внесли до 20 частини Загального гербовника дворянських родів Російської імперії.

До 1830-х рр. прізвище писалося як Скодовські, згодом розпочалося вживання форми Скадовські. На окремих картах зустрічаємо форму «Шкадовські», що перейшло з живої мови шляхом фонетичного уподібнення (спрощення) глухої приголосної перед твердою. Прикладів заміни літери – с на

– ш у прізвищах та географічних назвах маємо чимало, наприклад вже згадуваний нами Радомисль у 1946 р. став Радомишлем. Етимологія цього прізвища на сьогодні не встановлена.

Першими представниками роду Скадовських на Півдні України стали Балтазар Балтазарович і його племінник Яків Якович. Саме вони отримали російське дворянство. У 1790 р. Б. Скадовському було надано право на «*non graeciso scartabelatus*» – повне шляхетство [27, с. 401]. Це право походило від інституту скартабелят, що гарантував можливість неповного шляхетства як перехідного стану для nobілітованих родин. Право на отримання такого статусу належало особам, які мали видатні заслуги перед державою. Вони користувалися обмеженим колом привілеїв, не могли займати державні посади (до третього покоління), бути членами Сейму.

У 1796 р. Балтазар Балтазарович та Яків Якович прийняли присягу на вірність російському імператору у католицькій церкві Херсону [7, арк. 8]. Згодом представники родини починають оформлювати свої дворянські права. 19 грудня 1813 р. Київське дворянське депутатське зібрання вносить Балтазара та Якова до першої частини родовідної книги дворян Київської губернії [10, арк. 285], а вже через сім років зібрання визнало права Балтазара і Якова на спадкове дворянство. Згодом Тимчасове Присутствіє Урядового Сенату надало Якову Скадовському спадкове дворянство (1840 р.). Рід внесли до третьої частини дворянських родів Таврійської губернії. 31 грудня 1843 р. справу знову розглядали у Герольдії [6, арк. 53зв.].

Засновником херсонської гілки роду Скадовських був Балтазар Балтазарович Скадовський. Про його навчання інформації не збереглося, однак відомо, що Б. Скадовський досконало володів французькою мовою [21, арк. 1]. У 1780-х рр. він виступав довіреною особою землевласників Могильова під час поставки деревини до Херсона [23, с. 65]. Протягом 1783–1795 рр. служив директором «комерційної контори по Чорному морю в Херсоні. Згадки про цю компанію залишив Балтазар Гакет: «Добрі тутешні торговельні дома можна перерахувати на пальцях однієї руки, та й домів стає щораз менше. Найзначніші – Альбрандт, Дом. Салака, Балт. Скадовський» [2, с. 57].

Під час служби Б. Скадовський брав участь у проекті свого колеги, голови Чорноморського адміралтейського правління, Миколи Семеновича Мордвинова щодо організації спорядження російської флотилії під час російсько-турецької війни [1, с. 474, 477; 20, арк. 11-11 зв.; 1133]. У 1795 р. він отримав чин підполковника та вийшов у відставку.

Після цього Балтазар Скадовський почав формувати нерухому власність родини: придбав села Білозерку (Іванівка, Скадовка), Арнаутку, Покровське, Малоолександрівку Херсонського повіту Херсонської губернії, дачі Прогнойська (2978 дес.), Кізлегач та Бієнки (1527 дес.), що знаходилися у Таврійській губернії, загальна площа його земель становила 18 тис. дес. [7, арк. 1; 18, арк. 14-26зв.]. Також Б. Скадовський володів земельною ділянкою поблизу Одеси [19, арк. 20], планував спорудити будинок на Грецькому форштадті в Одесі [14, арк. 330].

У березні 1803 р. Б. Скадовський вступив на російську службу на посаду директора Одеської портової митниці], де і отримав чин надвірного радника (1804 р.) [15, арк. 58, 61зв.]. У цей час він вирішив одружитися. Обраницею 53-річного Балтазара Бальтазаровича стала Євдокія Іванівна (рік народження, дівоче прізвище та власне походження якої нам поки невідомі). Для дружини цей шлюб став другим, про попередні шлюби Балтазара Скадовського інформація відсутня. Родина тривалий час проживала в Одесі, товаришувала з впливовими родинами. Саме тут і народилися їх доньки – Олександра [16, арк. 4] та Єлизавета [13, арк. 30]. Їхньою хрещеною стала Луїза Ферстер, дружина Є. Х. Ферстера (1756–1826), полковника, керівника будівельного комітету в Одесі, автора першого генерального плану забудови міста.

Балтазар Скадовський перебував на державній службі до 1811 р. Після звільнення, він з родиною покидає Одесу та постійно проживає в уже родовому маєтку Білозерка. Помер 12 квітня 1814 р. і був похований на Білозерському цвинтарі [17, арк. 199зв.].

Отже, на I покоління роду (1790–1840) припало знайомство з регіоном. Діяльність на Півдні України відбувалася у відмінних від традиційних соціокультурних умовах. Причинами переселення стала підприємницька діяльність у Польській торгівельній компанії. Належність до дрібної безземельної шляхти Речі Посполитої помітно вирізняла Скадовських з поміж інших родів, що в цей час опановували соціокультурний простір регіону та стимулювала необхідність «прикріплення» до землі. Поселення Скадовських на Півдні України припало на завершальний період великомасштабних роздач земель, котрі склали основу поміщицького землеволодіння, тому формування нерухомої власності відбулося на основі придбання земель у вищих сановників імперії – канцлера О. А. Безбородька та М. С. Мордвінова. Останні отримали нерухомість за віддану службу від Катерини II. Таким чином на момент купівлі в господарствах уже були закладені передумови для успішного розвитку. За часів першого покоління сформувалися основи високого майнового статусу роду.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Архив графов Мордвиновых : [в 10 т.] Т. 2. / предисл. и примеч. В. А. Бильбасова. – С.-Петербург : Типография И. Н. Скороходова, 1901. – 614 с.
2. Бальтазар Гакет і Україна. Статті і матеріали / Автор-упорядник М. Вальо. – Львів, 1997. – 137 с.
3. Верменич Я. В. Радомишль / Я. В. Верменич, Д. Я. Вортман [Електронний ресурс] // – Режим доступу : http://www.history.org.ua/?termin=Radomyshl_mst (останій перегляд: 26.09.2018)
4. Гаврись Н. Українська вишиванка пана Скадовського / Н. Гаврись // Чорноморець. – 1994. – 20.11.
5. Гербы великолитовской шляхты / Режим доступу : <http://www.lyczkowski.net/ru/gerby-belorusskoj-shljahty/bukvy-d-i.html>
6. Державний архів Автономної Республіки Крим (далі – ДААРК). – Ф. 49. – Оп. 1. – Спр. 4996. – 6 арк.

7. ДААРК. – Ф. 27. – Оп.1. – Спр. 9006. – 16 арк.
8. ДААРК. – Ф. 49. – Оп. 1. – Спр. 5735. – 184 арк.
9. Державний архів Київської області (далі – ДАКО). – Ф. 782. – Оп. 2. – Спр. 384. – 765 арк.
10. ДАКО. – Ф. 782. – Оп. 2. – Спр. 376. – 1216 арк.
11. ДАКО. – Ф. 1514. – Оп. 1. – Спр. 270. – 70 арк.
12. Державний архів Одеської області (далі – ДАОО). – Ф. 37. Оп. 3. – Спр. 116.
13. ДАОО. – Ф. 37. – Оп. 3. – Спр. 136. – 350 арк.
14. ДАОО. – Ф. 59. – Оп. 1. – Спр. 4. – 410 арк.
15. ДАОО. – Ф. 1. – Оп. 218. – Спр. 10. – 153 арк.
16. ДАОО. – Ф. 37. – Оп. 3. – Спр. 116. – 350 арк.
17. ДАОО. – Ф. 37. – Оп. 4. – Спр. 30. – 484 арк.
18. Державний архів Херсонської області (далі – ДАХО). – Ф. 14. – Оп. 2. – Спр. 8. – 37 арк.
19. ДАХО. – Ф. 14. – Оп. 1. – Спр. 662. – 98 арк.
20. Російський державний історичний архів (м. Санкт-Петербург) (далі – РДІА). – Ф. 1341. – Оп. 1. – Спр. 403. – 106 арк.
21. РДІА. – Ф. 13. – Оп. 2. – Спр. 703. – 20 арк.
22. Свечина И. Тот чудный храм взорвали / И. Свечина // Христианин Таврии. – 1992. – № 9. – С. 2.
23. Село Белозерка, Ивановское тоже, Херсонской губернии и уезда тоже // ЗООИД. – 1881. – Т. 12. – С. 464–465.
24. Строганова М. Н. История рода Скадовских герба «Доленга», его потомки и родственники в России (век XVIII – век XXI). Документы и воспоминания современников / М. Н. Строганова. – М. : Изд-во Московского университета, 2001. – 370 с.
25. Строганова М. Н. Первые Скадовские герба «Доленга» / М. Н. Строганова // Скадовские: люди и судьбы, век XVIII – век XXI. История в лицах, документах и воспоминаниях. – Феодосия, Издат. дом Коктебель. – 2017. – 432 с.
26. Bajer P. Polish Nobility and its Heraldry: An introduction / P. Bajer // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://podolska.neostrada.pl/teksty/heraldry.htm#1>
27. Balzer O. Skartabelat w ustroju szlachectwa Polskiego / O. Balzer. – Krakow : Akademia Umiejętności, 1911. – 363 s
28. Niesiecki K. Herbarz Polski / Wyd. J. N. Bobrowicz. – Lipsk, 1839–1845 (Skodowski (t. 11 s. 401) // [Електронний ресурс] : Режим доступу : <http://www.przodkowie.com/niesiecki/s/skodowski/10387.php>.
29. Uruski C. Herbarz szlachty Polskiej / C. Uruski. – Warszawa, 1904–1931. – Т. 1-15.

В статье исследовано происхождения рода Скадовских, их путь к получению российского дворянства. Проанализированы исследования, посвященные истории рода. Показано, что первые посещения Скадовских

Южной Украины были связаны с торговой деятельностью. Выделены основные этапы интеграции представителей семьи, в частности Якова Яковлевича и Балтазара Балтазарович, в южноукраинское дворянство: пребывание на русской службе, приобретения недвижимости, оформление российского дворянства. Также было доказано, что история нобилизации рода Скадовских была типичной для своего времени: представители рода ни разу не получили отрицательного решения, поскольку имели достаточные основания для подтверждения своего статуса. Однако, в отличие от дворянских семей, прежде всего тех, кто на момент поселения на Юге уже принадлежали к дворянству, Скадовские имели ограниченные возможности. Путь к успеху в делах зависел от предпринимательских умений и способностей к реагированию на вызовы времени.

Ключевые слова: род Скадовских, южноукраинское дворянство, заселение Южной Украины, нобилизация, польская шляхта, генеалогія.

The article research the ancestry of the family Skadovsky, the way of representatives of the family to the nobility. The intelligence on the history of the genus was analyzed and it was shown that the first visits of Skadovskij to Southern Ukraine were related to trade activity. The main stages of the integration of family representatives, in particular, Yakov Yakovlevich and Balthazar Baltazarovich, into the Southern Ukrainian nobility are singled out: staying in the Russian sovereign service, purchase of real estate and registering the Russian nobility. It was also proved that the history of the Skadovskys family of negligence was quite typical for that time: family members never received a negative decision because they had sufficient reasons to confirm their status. Unlike noble families, especially those who at the time of settling in the South already belonged to the nobility, Skadovskie had limited possibilities.

Key words: family of Skadovsky, Southern Ukrainian nobility, settlement of Southern Ukraine, nobility, Polish gentry, genealogy